

„Föl a szárnyakat, Ikarosz!”¹

Laudáció Jánosi Zoltán tiszteletére

Szavaim: hulló hó szaga / torkomat tömő zúzmara / villám-csaholó éjszaka / Belzebúb-bátyánk mosolya. // Szavaim: fehér ünnepek / sörömön korona-fellegek / szeretők: húék, hűtlenek / százezer arcot öltenek. // Szavaim: bölcsők – temetők / madár-lobogók – szemfedők / Világ poharát vedelők / – sírig sorsomat viselők – írta Jánosi Zoltán az 1995-ös kötetének, A zuhanás káprázatának Szavaim című versében. Ma, amikor hatvanadik születésnapja alkalmából életútjára és életművére pillantok, óhatatlanul a lírikus énje felől közelíthetek hozzá. Mert tőle akkor sem volt idegen a költőien gazdag képes kifejezőmód, amikor tág gondolati horizontú esszéiben, irodalmunk bartóki vonulatáról vagy Németh Lászlóról, Csoóri Sándorról, Ratkó Józsefről, Krúdy Gyuláról szóló tanulmányaiban szakkérdésekről beszélt. Számára az irodalom nem pusztán filozófiai-nyelvészeti probléma, nem csupán szöveg, hanem élet, etikum és esztétikum egymást átjáró terepe.

A művészet és az élet, ha úgy tetszik, az élet és az irodalom egymásba fonódásának észleletét családi körből, neveltetéséből, kora ifjúsága élményvilágából, illetve tudományos pályáján egyrészt Nagy László műveiből, másrészt a „debreceni iskola” professzorával, Görömbei Andrással folytatott szakmai-baráti kapcsolatának alakulásából merítette. Útja az Év Könyve- és a József Attila-díjig, Széchenyi professzori ösztöndíjig, a főiskolai rektori szélig egyenletes volt. Pályája azért is érdekes, mert első diplomáját éppen itt, Nyíregyházán, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán szerezte.

Jánosi Zoltán Miskolcon született 1954. augusztus 23-án. Orvos szüleitől nemcsak a tudományok, hanem a művészetek iránti fogékonyságot is örökölte: nyíregyházi születésű édesapja szépen hegedült és verseket írt, édesanyja is szerette a költészetet. A családot nem sokkal később Nyíregyházára helyezték, innen pedig Sátoraljaújhelyre kerültek. Zoltán itt érettségizett a Kossuth Lajos Gimnáziumban. Jelentős hatással volt rá az intézmény történelmi levegője, a település múltja. A Hegyközből és a Bodrogeközből az iskolába érkező diáktársak

KARÁDI ZSOLT a Nyíregyházi Főiskola tanára.

1 Elhangzott 2014. szeptember 24-én a Nyíregyházi Főiskolán, a Jánosi Zoltán hatvanadik születésnapja tiszteletére rendezett ünnepségen.

a társadalom különböző rétegeivel ismertették meg, s felhívták figyelmét az eleven népi kultúrára is. Versfaragással már általános iskolás korában kísérletezett; első komolyabb, hexameteres költeményét tizenhét esztendősen írta Devecseri Gáborról. A matúrát követően tanulmányait magyar–oroszlakon folytatta Nyíregyházán, ahol olyan tanárok oktatták, mint Katona Béla, Margócsy József, Bachát László, Mező András, Gáspári László. Katona Béla felfigyelt a tehetséges hallgatóra, akinek nem pusztán szépirodalmi, hanem tudományos karrierje is ekkor kezdődött. Nagy László munkássága iránti elkötelezett érdeklődése nyomán tudományos diákköri tevékenysége, illetve költői–írói munkálkodása megalapozta későbbi sokoldalúságát. A diploma megszerzése után előbb Nagycserkeszen, majd a gyakorló iskolában dolgozott, és elvégezte a Kossuth Lajos Tudományegyetemen a magyar szakot. Szakdolgozati témavezetője Görömbei András lett, aki irodalomszemléletével, tudósi–emberi magatartásával haláláig minta maradt számára. Jánosi Zoltán 1985-ben előbb a Tanítóképző Intézetbe, később a magyar nyelvészeti, majd a magyar irodalmi tanszékre került. Eközben 1995-re elkészítette kandidátusi disszertációját, amely kibővítve 1996-ban jelent meg *Nagy László mitologikus költői világa* címmel, s elnyerte a megtisztelő Év Könyve-díjat.

A tanulmány – írta egyik kritikusa – mérföldkő: „a Nagy László-kutatásban ettől kezdve tudatosodott annak a szemléletmódnak a jelentősége, mely szerint e művészi életmű értelmezése mindaddig hiányos marad, amíg az irodalmi megközelítés nem tágítja látókörét a néprajz, a vallástörténet, a kulturális antropológia, a jelképkutatás területei felé, amíg nem ismeri fel, hogy e költészet csak az archaikus típusú közösségi művészet talaján értelmezhető, amíg nem látja be, hogy minden máshonnan kiinduló kísérlet elvételi a mű lényegét, így félre is érti azt”. Szépirodalmi munkásságának fontos dokumentuma volt a *Magyar Nemzet* novellapályázatán díjnyertes elbeszélés, illetve az 1985-ben kiadott *Életveszély* s az 1995-ben megjelent *A zuhanás káprázata* című könyvek. A Nagy László-monográfia meghozta számára a szakmai sikert, hiszen ez után évente-kétévente sorjázta tanulmánykötetei: 2001-ben az *Idő és ítélet*, 2003-ban *A Csodafiú-szarvas*, 2004-ben a *Nyírfatűz*, 2005-ben a *Kő alatti fény* és a *Fűszál és mindenség*, 2006-ban a *Szólítalak hattyú*, 2010-ben a *Barbárok hangszerén* s a 2011-ben a Tornai Józseffel közösen jegyzett *Európa már kevés* című album. Most, 2014-ben újraolvasva ezeket a dolgozatokat, kettős érzés kerít hatalmába. Egyfelől az, hogy számos munkája keletkezésekor, közös konferenciák, kerekasztal-beszélgetések, tanácskozások rendezésekor magam is jelen voltam, részese lehettem formálódó mondatainak. Másfelől pedig az a felismerés is bennem van, hogy szavai a könyvek lapjain immár végérvényesek; bennük egy olyan életmű rajzolódik ki, amelynek gondolkodói horizontján a magyar líra és próza nem marad meg nyugat-európai orientációjú irodalomnak, hanem tágabb szemhatárokat átélve, az archaikus mítosz és a népköltészet századokon átívelő, megtermékenyítő hatását is esztétikumképző erővé teszi. A Jánosi-oeuvre tudományos nívója – miként a róla szóló szakirodalom egybehangzóan megállapítja – az, hogy a bartókiság fogal-

mának kitágításával olyan eredményre jutott, amely a magyar irodalom új szempontú értelmezését jelenti. Akkor ugyanis, amikor azt írja: „A bartókiság lényegét általában a létértelmező művészi egyetemesség és a folklórból, az archaikus hagyományból kiemelt motívumok és világképelemek szintézisében szokás megadni”, arra is rávezeti olvasóit, hogy a népi tudatot és formakincset integráló művészi hagyomány folytatódik a XX. század olyan alkotóinak munkásságában, mint például Tamási Áron, József Attila, Nagy László, Weöres Sándor, Juhász Ferenc, Ratkó József, Szilágyi Domokos, Kányádi Sándor. Mindemellett kutatásai során (s ebben nagyban támogatta Nagy László hatalmas fordítói életműve is) felismerte, hogy a népi írók és a harmadik világ kultúrájának s főleg a latin-amerikai irodalmi törekvéseknek számos rokon vonása van. Ez a felismerés készítette a multikulturális jelenségek vizsgálatára is. Jánosi Zoltán nagy erudícióval fogalmazott elemzése is úgy hatolnak az értelmezett művek mélyére, hogy közben a vizsgált szöveg nem marad pusztán tudományos analízis tárgya, hanem része lesz a szépirodalmi talentummal bíró kritikus személyes univerzumának is. Dolgozatainak sajátos nyelvi megformáltsága nem hagyja érzéketlenül a befogadót. Az az átpoetizált értekező esszényelv, amelyhez hasonlót a magyar kritikában Görömbei András, Alföldy Jenő, Domokos Mátyás, Bertha Zoltán használt és használ, széles elméleti tájékozottsággal telítetten szól az archaikus népi kultúrából táplálkozó művészi világképek értelmezésekor. Nem tagadja meg lírai vénáját akkor sem, amikor a legelvontabb művészi-filozófiai problémákat érinti. Számára a Görömbei András-féle irodalomszemlélet az irányadó: az irodalomról közérthetően kell beszélni. Úgy véli, a legszebb művek a történelmi-etikai létszférákat máshoz nem hasonlítható módon kínálják fel a mindenkori értelmezői tudat számára. A posztmodern szövegirodalommal s ennek hátterét adó filozófiákkal történő vitája során bizonyítja, hogy az irodalom – egyesek által konzervatívnak minősített – alkotásai sokkal alkalmasabbak a teljes emberi lét teljességének ábrázolására, mint a posztmodern divatos darabjai.

Jánosi Zoltán munkásságát számos díj és elismerés szegélyezte; hogy csak a legfontosabbakat említsük: 2010-ben Arany János- és Ratkó József-, 2014-ben József Attila-díjban részesült. 2002-ben Nyíregyháza Tudományos Életéért kitüntetését, 2003-ban nyíregyháza Millenneumi Emlékérme kitüntetését kapott. 2010-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Prima-díjasa volt irodalom kategóriában. Ezek mellett birtokosa a roma felzárkóztatásért végzett munkát elismerő Integrációs díjnak s a megye felemelkedéséért, hírének gyarapításáért adományozott Pro Comitatu-díjnak s a tudományos munkáért és annak szervezéséért a Debreceni Akadémiai Bizottság által adományozott plakettnek is. Sokrétű kulturális-irodalmi tevékenysége mellett több társaság és bizottság (Kölcsey Társaság, Ratkó József Irodalmi Társaság, Magyar Írószövetség, Nagy Gáspár Alapítvány) elnöke, illetve elnökségi tagja volt. 2009–2012 között a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara Doktori és Habilitációs Bizottságának, 2010-től a Magyar Rektori Konferencia Tehetséggondozási Állandó Bizottságának a tagja. A főiskola Bölcsészettudományi és Művészeti Karának főigazgató-

ja volt 2000 és 2007 között; ekkor lett az intézmény rektora, amely posztot ma is betölti.

A Nyíregyházi Főiskola oktatójaként (néhai János Istvánnal együtt) maga köré gyűjtötte az irodalom iránt mélyebben érdeklődő, alkotni képes hallgatókat. Hajdani diákjai közül jó páran szereztek PhD-fokozatot irodalomtudományból, sokan többkötetes költővé-prózaíróvá-szerkesztővé váltak.

Mit kívánhatnék a hatvanéves Jánosi Zoltánnak? Talán azt, ami eddig is jellemezte: töretlen hitet az alkotáshoz, erőt a további életküzdelmekhez, egészséget, lendületet az ikaroszi fölemelkedéshez.

„Föl a szárnyakat, Ikarosz!” – írta hajdani emblematikus versében.

Föl a szárnyakat, Zoltán!

Rabóczky Judit: Pipacsmező (hegesztett vas és réz, 2009)